

Ф. Ф. Мартенс. – Юрьев: Университетская типография, 1912. – 369 с.

5. Мартенс Ф. О праве частной собственности во время войны / Ф. Мартенс. – С.-Петербург: Печатня В. Головина, 1869. – 453 с.

6. Bersin P. Charkiver strafrechtliche Schule Die Charkiver strafrechtliche Schule (1804–1919): eine allgemeine Betrachtung und Analyse der Lehr- und Forschungstätigkeit an der Zaristischen Charkiver Universität in der ersten Etappe der Entwicklung des Strafrechts (1804–1834) / P. Bersin. – Электронний ресурс – Режим доступу: <http://www.reos.uni-goettingen.de/wp-content/uploads/201504-298-4141.pdf>. – S. 298–414.

7. Міжнародне публічне право. – Электронний ресурс. – Режим доступу: http://uafire.com.ua/pdf_source/A6ePpJ_4763d53a97485cec95f48018b02ded74.

*Нестерцова-Собакарь О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Серед різних способів захисту права власності визначальна роль належить способам цивільного правового спрямування особливо в частині застосування речово-правових та зобов'язально-правових інструментів.

У правовідносинах щодо захисту права власності предметом захисту виступають безпосередньо права на зазначені об'єкти, які можуть бути порушені з боку інших осіб, і саме щодо них цивільним законодавством передбачено низку способів, якими особа може захистити свої порушені чи оспорювані права та охоронювані законом інтереси [1, с. 167].

Право власності є базисом та гарантією існування й розвитку громадянського та демократичного суспільства [2, с. 48]. Право громадянина на власність, як важливий атрибут правової держави, закріплено в Конституції України, у якій установлено форми власності (ст. ст. 13, 41, 142 та 143 Конституції України), закріплено рівність усіх суб'єктів права власності (ст. ст. 13 і 42 Конституції України) [3]. Крім того, статтею 41 Конституції України передбачено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [4, с. 568]. Так, право власності на нерухоме майно гарантується державою, набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. Отже, право власності є непорушним, належить до природних прав людини, є абсолютним правом і означає, що ніхто не може його

порушувати.

Поняття способу захисту є ключовим для інституту захисту цивільних прав та законних інтересів. Для захисту цивільного права у юрисдикційному порядку застосовуються різні способи, передбачені у ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України.

У ЦК України хоча і немає визначення поняття захисту права власності, але визначаються порядок та засоби (способи) захисту або охорони порушеного права [5, с. 626]. Так, у ст. 6 ЦК України зазначається, що «захист цивільних прав здійснюється в установленому порядку судом, арбітражем або третейським судом» переліченими в статті засобами, а відповідно до ст. 86 ЦК України «право власності в Україні охороняється законом».

ЦК України у Главі 29 передбачає конкретні правові засоби, якими може скористатись власник у разі порушення його суб'єктивного права власності. Проте очевидно, що цей перелік не є вичерпним [6, с. 9]. Неоднозначним є й перелік засобів (способів) захисту, наведених у ст. 16 ЦК України, адже з позиції теорії права у законодавчому переліку змішуються близькі, але не тотожні поняття – спосіб і форма захисту цивільних прав [7, с. 27].

В юридичній літературі немає єдиної думки щодо класифікації цивільно-правових засобів захисту права власності. Так, в спеціалізованій літературі виділяють такі види позовів, спрямованих на захист приватної власності:

1) про визнання права власності на майно, витребування його з чужого незаконного володіння та від добросовісного набувача у передбачених законом випадках або відшкодування його вартості чи усунення інших порушень прав власника [8, с. 115];

2) про визначення порядку володіння, користування і розпорядження майном, що є спільною власністю;

3) про поділ спільного майна або виділення з нього частки;

4) про визнання недійсними угод про відчуження майна чи дійсними у випадках, коли одна із сторін повністю або частково виконала угоду, що потребує нотаріального посвідчення, а інша сторона ухиляється від нотаріального посвідчення угоди за рішенням суду, незаконними актів державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження своїм майном;

5) про переведення прав і обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, укладеним учасником спільної часткової власності на частку в ній із порушенням права привілейованої купівлі цієї частки іншим учасникам цієї спільної власності;

б) про передачу у приватну власність майна, якщо за законом воно підлягає відчуженню цьому громадянину, визнання недійсними угод, укладених із порушенням прав цього громадянина;

7) про виключення майна з опису;

8) про відшкодування шкоди, завданої майну, або збитків, завданих по-

рушенням права власності, виключаючи неодержані доходи;

9) про інші вимоги, пов'язані з охороною права приватної власності [9, с. 68].

Найпоширенішим є також поділ цивільно-правових засобів захисту на речово-правові та зобов'язально-правові. Серед засобів захисту права власності виділяють речово-правові; зобов'язально-правові; такі, що впливають із різних інститутів цивільного права та вимоги до органів державної влади й управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання.

Отже, цивільно-правові засоби захисту права власності доцільно було б поділити на три великі групи: речово-правові, зобов'язально-правові та спеціальні.

До спеціальних цивільно-правових засобів захисту, на наш погляд, належать законодавчо закріплені засоби захисту, що застосовуються в особливих випадках порушення прав власників. Такими випадками є позови про захист прав співвласників у разі виділу, поділу та продажу спільного майна; засоби захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісти відсутніми або оголошених померлими; засоби захисту прав власників від неправомірного чи правомірного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування та в надзвичайних ситуаціях; інші спеціальні засоби, обумовлені особливим колом уповноважених чи зобов'язаних осіб та надзвичайними обставинами [10, с. 48].

Найбільш дослідженими в юридичній літературі є речово-правові засоби захисту. Законодавець у ст. 16 ЦК України «Захист цивільних прав та інтересів судом» вживає термін «способи захисту», а оскільки право власності є одним із цивільних прав, можна припустити, що законодавець і на захист права власності поширює термін «способи захисту». У Главі 29 зазначеного кодексу, присвяченій захисту права власності, не йдеться ні про способи, ні про засоби.

Зобов'язально-правові засоби захисту права власності базуються на можливості застосовувати примусові заходи у правовідносинах із конкретно визначеними учасниками відносних правовідносин, у яких є уповноважена і зобов'язана особа.

Види зобов'язально-правових засобів захисту безпосередньо пов'язані з видами зобов'язань. Виходячи з поділу зобов'язання на договірні та недоговірні (позадоговірні), зобов'язально-правові засоби захисту в свою чергу також поділяються на договірні, зобов'язально-правові та засоби захисту права власності у недоговірних зобов'язаннях, що характеризуються властивими лише їм особливостями.

У договірних зобов'язаннях уповноважена особа може захистити своє право власності шляхом примусу боржника виконати обов'язок в натурі; розірвання договору; застосування мір відповідальності, передбачених договором чи інших заходів, передбачених договором або законом (наприклад, повернення

сторонам майна, переданого ними на виконання договору, повернення майна, переданого власником у орендне чи інше тимчасове користування).

До недоговірних (позадовірних) зобов'язань доктрина відносить публічне обіцяння винагороди, ведення чужих справ без доручення, запобігання загрози шкоді чужому майну, рятування здоров'я та життя іншої особи, заподіяння шкоди, створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб [11, с. 17].

Таким чином, право власності займає провідне місце в системі прав і свобод людини і громадянина. Його належне забезпечення та реалізація є чинниками зміцнення й утвердження України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, а також важливим елементом політичного, економічного, соціального, культурного та іншого прогресу суспільства. Цивільно-правовий захист права власності – це система активних заходів, застосовуваних власником, компетентними державними чи іншими органами, спрямованих на усунення порушень права власності, покладення виконання обов'язку з відновлення порушеного права на порушника. Така система захисних заходів водночас є складовою частиною загальноправового механізму захисту права власності.

Використані джерела:

1. Гнатів О.Б. Захист права власності в цивільному праві: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Львів, 2014. 202 с.
2. Чеховська Д.Р. Особливості державної реєстрації прав власності на нерухоме майно на підставі рішення суду / Д. Р. Чеховська, В. В. Цюра. Право і суспільство. 2015. № 4(2). С. 48-55.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар / [редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
5. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. Видання третє переробл., доповн. Х. : ТОВ «Одісей», 2007. 1200 с.
6. Гнатів О. Б. Захист права власності в цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Львів, 2014. 20 с.
7. Сульженко Ю. Форми і способи захисту суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів. Право України. 2005. № 12. С. 24–28.
8. Антонюк О. Умови захисту права власності шляхом визнання. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. С. 115-120.
9. Цивільне та сімейне право України у запитаннях та відповідях / [Харитонов Є. О., Калітенко О. М., Зубар В. М. та ін.]. Х. : ТОВ «Одісей», 2002. 640 с.
10. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. К. : Юрінком Інтер, 2001. 255 с.
11. Зобов'язальне право: теорія і практика : навч. посібн. для студентів юридич. вузів і фак. ун-тів / [Дзера О. В., Кузнецова Н. С., Луць В. В. та ін.]; за ред. О. В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2000. 912 с.